

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی نحوه اجرای رویکرد زمینه-محور (تماتیک) در برنامه درسی علوم
تجربی پایه ششم ابتدایی مدارس دولتی شهر کرج در استان البرز از دیدگاه
معلمان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲.

نگارش: داود معدنی پور

استاد راهنما: دکتر سید محمد رضا امام جمعه

استاد مشاور: دکتر غلامعلی احمدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

مهرماه ۱۳۹۳

باسمه تعالی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

تعهد نامه ی اصالت اثر

اینجانب داود معدنی پوربه شماره دانشجویی ۹۱۱۱۱۱۶۳ متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه ی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

داود معدنی پور

امضاء

شماره : ۲۰۱۳۰۵۵
تاریخ : ۹۳/۱۰/۲۸
پیوست :

دانشگاه تربیت مدرس
به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای داود معدنی پور به شماره دانشجویی ۹۱۱۱۱۱۶۳ دانشجوی رشته‌ی برنامه ریزی درسی تحت عنوان بررسی نحوه اجرای رویکرد زمینه محور در برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم مدارس دولتی شهر کرج استان البرز از دیدگاه معلمان در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ در تاریخ ۹۳/۷/۲۰ با حضور هیئت محترم داوران در دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (با درجه بسیار خوب) نمره (۱۸٫۲۵)

درجه نمره
عالی (۱۹-۲۰)
بسیار خوب (۱۸-۱۸/۹۹)
خوب (۱۶-۱۷/۹۹)
قابل قبول (۱۴-۱۵/۹۹)

غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴) دفاع مجدد مردود

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر سید محمدرضا امام جمعه	استاد راهنما
	دانشیار	دکتر غلامعلی احمدی	استادمشاور
	استادیار	دکتر علیرضا عصاره	استاد داور داخلی
	دانشیار	دکتر جواد حاتمی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر علیرضا عصاره	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر غلامعلی احمدی
رئیس دانشکده علوم انسانی

تقدیم به :

پدرم که چون کوه در برابر سختی ها استوار است.

مادرم که همانند باران پر از سخاوت و مهربانی است.

برادران و خواهرانم که لحظه های شیرین باهم بودن را صفا
می بخشند.

همسرم که یار وفادارم در زندگی و دوران تحصیل است .

فاطمه عزیزم که چون باران در بهاران ترنم شادی و نشاط در
زندگی مان است.

تقدیر و تشکر

سپاس ایزد متعال را که توفیق علم آموزی و خوشه چینی دانش و ادب از اساتید گرانقدر را عطا فرمود .

بدین جهت بر خود واجب می دانم که از استاد راهنمای پایان نامه ، جناب آقای **دکتر سید محمد رضا امام جمعه**، به واسطه زحمات و راهنمایی های ارزنده شان قدردانی نمایم.

همچنین کمال تشکر خود را از جناب آقای **دکتر غلامعلی احمدی** ، استاد مشاور پایان نامه ، که از نظرات بسیار مفیدشان جهت تهیه تحقیق بهره برده ام ابراز می دارم.

از جناب آقای **دکتر علیرضا عصاره و دکتر جواد حاتمی** که زحمت تصحیح نقایص تحقیق و داوری پایان نامه را تقبل فرمودند ، قدر دانی و تشکر می نمایم.

همچنین از بذل توجه و راهنمایی های ریاست محترم دانشگاه های فرهنگیان شهر تهران، **دکتر پرویز انصاری راد** و از مؤلفان کتاب علوم تجربی پایه ششم سپاس گزاری می نمایم.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی نحوه اجرای رویکرد زمینه-محور (تماتیک) در برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی مدارس دولتی شهر کرج در استان البرز از دیدگاه معلمان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ می باشد. جامعه آماری این تحقیق ۷۲۲ نفر از معلمان پایه ششم ابتدایی مدارس دولتی شهر کرج در استان البرز می باشند که در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ در مدارس ابتدایی مشغول به تدریس بودند. حجم نمونه براساس جدول کرجسی مورگان ۲۵۰ نفر برآورد شد. روش تحقیق توصیفی-پیمایشی بوده و ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته می باشد که روایی آن توسط یکی از مؤلفین کتاب علوم تجربی پایه ششم، سرگروه های درسی ابتدایی، ۶ نفر از معلمان پایه ششم ابتدایی، اساتید راهنما و مشاور مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسش نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و مقدار آلفا برابر ۰/۸۶۸ بدست آمد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف استاندارد) و استنباطی (t تک نمونه ای) استفاده گردید.

نتایج تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده نشان دادند که در اجرای برنامه درسی علوم تجربی با رویکرد زمینه-محور، از دیدگاه معلمان پایه ششم ابتدایی، می توان به اهدافی چون یادگیری معنادار، کسب شایستگی علمی، برقراری ارتباط بین چهار عرصه خالق، خود، خلق و خلقت و پرورش استدلال های علمی دست یافت. اما به علت کمبود وقت و فراهم نشدن تمهیدات لازم جهت اجرا، درگیر ساختن دانش آموزان در کار های گروهی و امکان ارزشیابی اصیل از دانش آموزان در اجرای برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی، تحقق نیافته است.

کلید واژه ها:

پایه ششم ابتدایی - رویکرد زمینه - محور - برنامه درسی علوم تجربی - اجرای برنامه درسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	مقدمه
۴	۱-۲- عنوان تحقیق
۴	۱-۳- بیان مسأله
۸	۱-۴- اهمیت و ضرورت تحقیق
۹	۱-۵- اهداف تحقیق
۹	۱-۵-۱- اهداف کلی تحقیق
۹	۱-۵-۲- اهداف جزئی تحقیق
۹	۱-۶- قلمرو تحقیق
۹	۱-۶-۱- قلمرو مکانی تحقیق
۱۰	۱-۶-۲- قلمرو زمانی تحقیق
۱۰	۱-۷- سوالات تحقیق
۱۱	۱-۸- تعریف واژه ها، مفاهیم و متغیرها
۱۱	۱-۸-۱- تعاریف نظری
۱۲	۱-۸-۲- تعاریف عملیاتی
۱۳	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش
۱۴	۲-۱- مقدمه
۱۴	۲-۲- برنامه درسی علوم تجربی
۱۴	۲-۲-۱- فلسفه آموزش علوم تجربی
۱۶	۲-۲-۲- اهداف آموزش علوم تجربی
۱۷	۲-۳- اهمیت آموزش علوم تجربی
۱۹	۲-۴- کارکرد حوزه علوم تجربی

- ۱۹-۲-۵- قلمرو علوم تجربی در برنامه درس ملی (۱۳۹۰)..... ۱۹
- ۲۰-۲-۶- اصول حاکم بر برنامه درسی علوم تجربی در برنامه درس ملی (۱۳۹۰) ۲۰
- ۲۲-۳- مروری بر روند تحول برنامه درسی علوم تجربی ۲۲
- ۲۵-۴- رویکردهای یاددهی - یادگیری ۲۵
- ۲۷-۵- فرایند اجرای برنامه درسی ۲۷
- ۲۸-۱-۵-۲- رویکردهای اجرای برنامه درسی ۲۸
- ۳۰-۲-۵-۲- عوامل موثر بر اجرای برنامه درسی ۳۰
- ۳۰-۱-۲-۵-۲- مشخصات برنامه جدید ۳۰
- ۳۱-۲-۲-۵-۲- شرایط وزمینه های محلی ۳۱
- ۳۱-۳-۲-۵-۲- راهبردهای محلی برای اجرای برنامه درسی ۳۱
- ۳۲-۴-۲-۵-۲- عوامل خارجی ۳۲
- ۳۵-۳-۵-۲- سطوح اجرای تغییر در برنامه درسی توسط معلمان ۳۵
- ۳۶-۴-۵-۲- رویکرد اجرای برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران ۳۶
- ۳۶-۵-۵-۲- تدارک لوازم اجرای برنامه درسی ۳۶
- ۳۷-۶-۲- رویکرد زمینه - محور ۳۷
- ۴۳-۱-۶-۲- ویژگی های آموزش و یادگیری با رویکرد زمینه- محور ۴۳
- ۴۴-۲-۶-۲- مزایای آموزش با رویکرد زمینه- محور ۴۴
- ۴۴-۳-۶-۲- چگونه می توان علوم را زمینه- محوری آموزش داد؟ ۴۴
- ۴۵-۴-۶-۲- آموزش زمینه محوریش از یک راه برای یادگیری است. ۴۵
- ۴۷-۵-۶-۲- نقش معلم در فرایند آموزش علوم بر اساس رویکرد زمینه- محور ۴۷
- ۴۷-۶-۶-۲- نمونه هایی از آموزش زمینه-محور ۴۷
- ۴۸-۷-۶-۲- ارائه یک مدل زمینه - محوری در درس علوم زیستی..... ۴۸
- ۵۱-۷-۲- اصلاحات برنامه درسی علوم تجربی بر اساس رویکرد زمینه - محور ۵۱
- ۵۶-۸-۲- مؤلفه های پژوهشی بر مبنای رویکرد- زمینه محور ۵۶
- ۵۷-۹-۲- پیشینه پژوهش های داخلی در مورد برنامه درسی علوم تجربی ابتدایی ۵۷
- ۶۲-۱۰-۲- پیشینه پژوهش های خارجی در مورد برنامه درسی علوم و استفاده از رویکرد زمینه محور ۶۲

۷۱	۲-۱۱-جمع بندی و نتیجه گیری
۷۴	فصل سوم: روش شناسی تحقیق
۷۵	۳-۱-مقدمه
۷۵	۳-۲-روش و طرح تحقیق
۷۵	۳-۳-جامعه آماری
۷۶	۳-۴-نمونه، روش نمونه گیری و حجم نمونه
۷۶	۳-۵-فرایند تحقیق
۷۷	۳-۶-گردآوری داده ها
۷۷	۳-۶-۱-روایی (اعتبار) پرسشنامه
۷۷	۳-۶-۲-پایایی یا ثبات (قابلیت اعتماد) پرسشنامه
۷۸	۳-۷-روش های تجزیه و تحلیل داده ها
۸۰	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
۸۱	۴-۱-مقدمه
۸۱	۴-۲-متغیرهای جمعیت شناختی و تحلیل توصیفی داده ها
۸۱	۴-۲-۱-جنسیت
۸۲	۴-۲-۲-تحصیلات
۸۳	۴-۲-۳-سابقه
۸۴	۴-۲-۴-نوع مدارس
۸۴	۴-۳-تحلیل استنباطی داده ها
۸۵	۴-۳-۱-آزمون سوال اول
۸۶	۴-۳-۲-آزمون سوال دوم
۸۶	۴-۳-۳-آزمون سوال سوم
۸۶	۴-۳-۴-آزمون سوال چهارم
۸۷	۴-۳-۵-آزمون سوال پنجم
۸۸	۴-۳-۶-آزمون سوال ششم
۸۸	۴-۳-۷-آزمون سوال هفتم

۸۹ ۴-۳-۸- آزمون سوال هشتم
۸۹ ۴-۳-۹- آزمون سوال نهم
۹۱ فصل پنجم: نتیجه گیری، بحث و پیشنهادها
۹۲ ۵-۱- مقدمه
۹۲ ۵-۲- خلاصه نتایج
۹۳ ۵-۳- تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق
۹۳ ۵-۳-۱- بررسی سوال اول پژوهش
۹۳ ۵-۳-۲- بررسی سوال دوم پژوهش
۹۵ ۵-۳-۳- بررسی سوال سوم پژوهش
۹۶ ۵-۳-۴- بررسی سوال چهارم پژوهش
۹۶ ۵-۳-۵- بررسی سوال پنجم پژوهش
۹۷ ۵-۳-۶- بررسی سوال ششم پژوهش
۹۸ ۵-۳-۷- بررسی سوال هفتم پژوهش
۹۹ ۵-۳-۸- بررسی سوال هشتم پژوهش
۱۰۰ ۵-۳-۹- بررسی سوال نهم پژوهش
۱۰۱ ۵-۴- نتیجه گیری کلی پژوهش
۱۰۳ ۵-۵- محدودیت های پژوهش
۱۰۴ ۵-۶- پیشنهاد های بر گرفته از یافته های پژوهش
۱۰۶ ۵-۷- پیشنهاد های برای پژوهش های بعدی
۱۰۷ پیوست ها
۱۱۴ منابع و مآخذ

صفحه	فهرست شکل ها	عنوان
۲۹	شکل ۱-۲
۴۶	شکل ۲-۲
۵۰	شکل ۳-۲

فهرست جداول

۷۶	جدول ۱-۳
۷۸	جدول ۲-۳
۷۹	جدول ۳-۳
۸۱	جدول ۱-۴
۸۲	جدول ۲-۴
۸۳	جدول ۳-۴
۸۴	جدول ۴-۴
۸۵	جدول ۵-۴
۸۵	جدول ۶-۴
۸۶	جدول ۷-۴
۸۷	جدول ۸-۴
۸۷	جدول ۹-۴
۸۸	جدول ۱۰-۴
۸۸	جدول ۱۱-۴
۸۹	جدول ۱۲-۴
۸۹	جدول ۱۳-۴

فهرست نمودار ها

۸۱	نمودار ۱-۴
۸۲	نمودار ۲-۴
۸۳	نمودار ۳-۴
۸۴	نمودار ۴-۴

پیوست ها

۱۰۸	پیوست ۱
۱۱۳	پیوست ۲
۱۱۴	پیوست ۳

فصل اول

کلیات پژوهش

چالش های دهکده جهانی در عصر حاضر مانند گرم شدن کره زمین، آلودگی های زیست محیطی (آب، هوا و خاک)، ترافیک شهرها، کاهش منابع ماده (آب، خاک، فلزات و...) و انرژی (سوخت های فسیلی)، بحران خشکسالی، تغییرات شدید آب و هوایی، گسترش بیماری های نوپدید، افزایش جمعیت و... به حدی نگران کننده شده، که لزوم آموزش و اجرای موفق آنها در تغییر و اصلاح برنامه های درسی علوم تجربی بیش از پیش مهم و ضروری است. چرا که کودکان باید بتوانند مسائل و چالش های حال و آینده زندگی خویش را شناسایی کرده و در جهت حل آنها عاقلانه تصمیم گیری و عمل نمایند.

نگاهی به راهبردهای علمی کشورمان همانند: توصیه مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای مبنی بر نقش آفرینی ایران در نظام نوین جهانی با تأکید بر پیشرفت در علم و فناوری، اقتصاد و فرهنگ (۱۳۹۳)، سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، که در آن، ایران کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، بهره مند از محیط زیست مطلوب، تأکید بر جنبش نرم افزاری و تولید علم، فراهم کردن محیط رشد فکری و علمی و... در نظر گرفته شده است. (سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران).

همچنین تأکید برنامه های درسی در سند تحول بنیادین مبنی بر:

- روحیه کارآفرینی، کسب شایستگی های عام حرفه ای و مهارتی و هنری زمینه ساز کارمولد.
- ارج نهادن به دستاوردهای علمی و تجربه های بشری در چارچوب نظام معیار اسلامی و بسترسازی برای دستیابی به مرجعیت علمی جهان.

- مدرسه به عنوان کانون تعلیم و تربیت رسمی عمومی و محل کسب تجربه های تربیتی.

- ارتقای جایگاه علم و علم آموزی به عنوان عاملی مؤثر در دستیابی به حیات طیبه با تأکید بر حیثیت کاشفیت و مطلوبیت علم است. (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰). بدین جهت تغییر و اجرای موفق برنامه درسی علوم تجربی به عنوان عامل مهم در کسب سواد علمی فناورانه^۱، توسعه و پیشرفت کشورمان باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد.

¹ - Scientific technological literacy

با توجه به موارد ذکر شده، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی (۱۳۹۰) در راستای همسو سازی برنامه های درسی دوره ابتدایی با برنامه درسی ملی رویکردهای زیر را در تولید برنامه درسی جدید علوم تجربی مد نظر قرار داده است.

الف- کسب شایستگی سواد علمی فناورانه: کسب شایستگی ها منوط به کسب تجربیات شخصی یادگیرنده در موقعیت های واقعی است.

ب- زمینه محوری: انتخاب زمینه هایی که امکان تلفیق تجربه های متفاوت یادگیری را فراهم کند. این زمینه ها باید از بستر زندگی دانش آموزان انتخاب شود و امکان عمق بخشیدن به یادگیری و پوشش دادن موضوعات مختلف درسی را دارا باشد.

ج- یادگیری های مشترک: توجه به مهارت های تفکر، آداب و مهارت های زندگی، کار و فن آوری به عنوان مباحث بین رشته ای. (راهنمای برنامه درسی علوم تجربی دوره شش ساله ابتدایی، ۱۳۹۰)

با علم به اینکه، روش مرسوم آموزش موثر نیست، پژوهشگران آموزشی استدلال می کنند که آموزش علوم باید مستلزم دست ورزی بیشتری با یادگیری زمینه- محور^۱ باشد. رویکردهای زمینه- محور، از جمله رویکرد های اتخاذ شده در آموزش علوم محسوب می شوند که در آن ها زمینه ها و کاربرد های علم به عنوان نقطه شروعی برای توسعه ایده های علمی مورد استفاده قرار می گیرند. این رویکرد، در تضاد با رویکردهای متداول است که از ابتدا ایده های علمی را قبل از بررسی کاربردهای آن تحت پوشش خود قرار می دهند. (بارکر و میلار^۲، ۲۰۰۰ نقل از پانک ۲۰۱۲).

تفاسیر مختلفی از رویکرد زمینه- محور در تدریس وجود دارد. (کینگ^۳ ۲۰۰۷). رویکرد زمینه محور یعنی این که "زمینه (متن)"^۴ یا "کاربرد علوم در دنیای واقعی"^۵ در تدریس علوم اهمیت زیادی دارد و به عنوان بخش اصلی تدریس علوم استفاده می شود. در چنین روشی مفاهیم علمی بر اساس "نیاز به دانستن"^۶ آموخته می شوند. یعنی دانش آموزان زمانی مفاهیم علمی را به خوبی درک می کنند که آنها را در زندگی روزمره بکار گیرند. این تعریف از پیشینه ی خاصی نشأت گرفته است (بیسلی و باتلر، ۲۰۰۲؛ بالت، وستبورک، دی جانگ و پایلوت ۲۰۰۶، گیلبرت، ۲۰۰۶؛ ساتمن و بروس، ۱۹۹۲)^۷ و بر دو ویژگی مهم تأکید دارد. نخست، این که، مسأله ای که در دنیای واقعی یا اجتماعی وجود دارد، اهمیت زیادی در تدریس علوم دارد، دوم این که، مضامین آموخته شده به دانش آموزان

^۱ -context-based learning

^۲ - Barker & Millar

^۳ - King

^۴ - context

^۵ - application of the science to a real-world situation

^۶ - need-to-know

^۷ - Beasley & Butler, 2002; Bulte, Westbroek, de Jong, & Pilot, 2006; Gilbert, 2006; Sutman & Bruce, 1992

نیازمند دانشی است که بتواند زمینه را به خوبی به آنها تفهیم کند (نقل از کینگ^۱، وینر^۲، گینز^۳، ۲۰۱۰). بنا بر رویکردهای لحاظ شده در راهنمای برنامه درسی علوم تجربی شش ساله دوره ابتدایی (۱۳۹۰)، دست یابی به اهداف نظام آموزش و پرورش و برنامه های درسی قصد شده، درگرو اجرای درست برنامه های درسی است. در این پژوهش که در راستای اهداف برنامه درسی قصد شده در سند تحول بنیادین و راهنمای برنامه درسی علوم تجربی شش ساله دوره ابتدایی می باشد، تلاش بر آن است که با معرفی برنامه درسی علوم تجربی و رویکرد زمینه-محور، نحوه اجرای برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم با رویکرد زمینه-محوری از دیدگاه معلمان مورد شناسایی قرار بگیرد. از روند اجرای برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم، بخصوص رویکرد زمینه-محور در چارچوب برنامه درس ملی آگاهی یافته و نقاط قوت و ضعف مشخص شود. مسلماً، نتایج این گونه پژوهش ها، اطلاعاتی مناسب را برای برنامه ریزان درسی، مدیران و معلمان فراهم می آورند تا بتوانند برای اجرای موفق برنامه ها تصمیم گیری نموده و اقدام کنند.

۱-۱- عنوان تحقیق

بررسی نحوه اجرای رویکرد زمینه-محور (تماتیک) در برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی مدارس دولتی شهر کرج در استان البرز از دیدگاه معلمان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲

۱-۲- بیان مسأله:

با پیاده سازی نظام آموزشی ۶ ساله ابتدایی، ۳ سال متوسطه اول، ۳ سال متوسطه دوم از سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ و حذف دوره راهنمایی تحصیلی، تغییر نگرش در طراحی و تألیف کتب درسی، بخصوص علوم تجربی، توسعه و گسترش رویکردهای فرایند-مداری با تأکید بر استفاده از رویکرد زمینه-محوری مورد توجه قرار گرفته است. در رویکرد زمینه-محور، تلاش بر آن است که دانش آموزان "شایستگی"^۴ کسب سواد علمی فناورانه را پیدا کنند. یعنی دانش آموزان در موقعیت هایی قرار گیرند که سه حیطة دانش، مهارت و نگرش را به هم پیوند بزنند و واقعاً یاد بگیرند. تبدیل دانش آموز به یادگیرنده مادام العمر^۵ که بتواند از آموخته هایش در زندگی واقعی استفاده کند، با انتخاب زمینه مناسب مفاهیم آن را در بستر زندگی تبیین می کند. مطالب انتخاب شده با زندگی فراگیران ارتباط دارد و به جای گسترش دادن یک موضوع در یک زمینه آموزشی، به تعمیق آن می پردازد و با اتصال آن به

¹- Donna King

²- Evan Winner

³- Ian Ginns

⁴- Competency

⁵- Lifelong Learning

زندگی فردی، اجتماعی، تاریخی، صنعتی، اقتصادی، دینی و اخلاقی، به یادگیری مؤثر و مفید و به عبارت دیگر یادگیری معنادار می پردازد. (دوست محمد سمیعی، ۱۳۹۲).

اتخاذ رویکرد زمینه-محور، در جهت افزایش علاقه فراگیران به علوم تجربی، ارتباط دادن آموخته ها با زندگی واقعی دانش آموزان، مرتبط ساختن محتوای یادگیری با کاربردهای واقعی (یادگیری معنادار)، کسب شایستگی در یادگیری، پرورش انسان هایی مسئولیت پذیر، متفکر و خلاق است. در رویکرد زمینه-محور فراگیران خود به دنبال کسب دانش می باشند و فرایند یادگیری بر اساس نیاز به دانستن در دانش آموزان هدایت می شود. ارزشیابی از آموخته ها یک فرایند در طول آموزش است. (راهنمای برنامه درسی علوم تجربی دوره شش ساله ابتدایی، ۱۳۹۰).

در بررسی چالش های آموزش علوم در قرن ۲۱ باید مسائل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، و آموزشی مورد توجه قرار گیرد چرا که بر روش شناسی آموزش و درک آموزش علوم تاثیر می گذارند. توصیه ی مهم برای آموزش علوم در دوران معاصر، برای معلمان علوم و طراحان برنامه ی درسی علوم این است که علوم را به عنوان یک رشته ای که اجماع را به وجود می آورد مورد توجه قرار دهند، زیرا می تواند برای گرد آوردن مردم با زمینه های متفاوت و فرهنگ های مختلف و دارای تفکرات علمی متفاوت مورد استفاده قرار گیرد تا یادگیری علوم را به صورت یک تیم و تلاش جمعی در آورد. شاگردان باید بیاموزند که علم و فرایندهای آن در عمل، ضرورت زندگی است. (مک فارلین^۱، ۲۰۱۳).

نگاه سیستمی به نظام آموزش و پرورش باعث می شود که در تغییر برنامه های درسی، همه اجزا و عناصر برنامه درسی را لحاظ کرد. برنامه ریزان درسی معتقدند، بین آنچه شورای برنامه ریزی درسی به عنوان برنامه درسی قصد شده^۲ طراحی و تولید می کنند و آنچه از جانب معلمان و دانش آموزان در کلاس های درس به اجرا در می آید (برنامه درسی اجرا شده^۳) و آنچه که در نهایت در اثر اجرای برنامه قصد شده به صورت یادگیری در اعمال و رفتار فراگیران پدید می آید (برنامه درسی کسب شده^۴) نوعی خلأ وجود دارد (احمدی، ۱۳۸۰). صاحب نظران بسیاری این خلأ را در کیفیت دریافت برنامه تدوین شده و شیوه اجرای آن از سوی مجریان برنامه می دانند. زیرا به همان اندازه که تدوین برنامه درسی، مهم شمرده می شود، اجرای آن از اهمیتی خاص برخوردار است. ممکن است برنامه

¹ -Macfarlin Danavan

² - Intended curriculum

³ - Implemented Curriculum

⁴ - Attained Curriculum

درسی قصد شده به دلیل نحوه اجرای برنامه توسط مجریان و نظام حاکم بر فرایند ارزشیابی تحصیلی، طبق پیش بینی های انجام شده، اجرا نشود (مهر محمدی، ۱۳۸۳).

یکی از مهمترین چالش ها در زمینه برنامه های درسی، اجرای موفق برنامه است. تهیه برنامه های خوب بدون پیش بینی چگونگی فراهم آوردن موجبات پذیرش و اجرای آن بی فایده است. برنامه درسی قصد شده به آرمان ها، هدف ها، محتوا، روش های یاددهی - یادگیری و وسایل پیش بینی شده در برنامه درسی توجه دارد که در یک نظام آموزشی از جانب برنامه ریزان درسی پیشنهاد و تجویز می شود. برنامه درسی اجرا شده، مجموعه اقدامات و فعالیت های یاددهی - یادگیری است که بر اساس برنامه درسی قصد شده و آنچه معلمان از آن برداشت کرده اند در محیط واقعی کلاس های درس به اجرا در می آید. از آنجا که برنامه درسی قصد شده طرحی است برای آموزش و یادگیری، صرف توجه به ارزشیابی تکوینی و مجموعی در مراحل شکل گیری و تولید یک برنامه، فراهم کننده ضمانت اجرایی برای موفقیت آن در موقعیت واقعی کلاس های درس نیست. برنامه درسی قصد شده ممکن است تحت تأثیر عوامل گوناگون، طبق پیش بینی های انجام شده به اجرا در نیاید و در نهایت هدف های آموزشی به نحو مطلوب در فراگیران محقق نشود. برخی از این عوامل عبارتند از: فرهنگ و نگرش معلمان و مدیران، عادات مربوط به نحوه تدریس آنها، امکانات و تجهیزات مدارس، نگرش دانش آموزان و اولیای آنها نسبت به برنامه، جمعیت دانش آموزان هر کلاس، آیین نامه ها و نظام حاکم بر فرایند ارزشیابی تحصیلی مدارس (احمدی، ۱۳۸۰).

حساسیت و اهمیت مرحله اجرا در برنامه ریزی درسی از آن روست که کلیه طرح ها و برنامه ها در صورتی موفق به ایجاد تغییرات مطلوب می شوند که در مرحله اجرایی با موفقیت پیاده شوند. حقیقت امر آن است که از یکسو بهترین برنامه های درسی که از لحاظ منطقی بخوبی طراحی و تدوین شده اند، به علت اجرای ناقص یا نادرست ممکن است در دستیابی به اهداف مورد نظر با شکست مواجه شوند. به این دلیل تجربیات آموزشی بسیاری از کشورها حاکی از آن است که برنامه های بخوبی تعریف شده به علت نارسایی ها و مشکلات اجرایی یا به مرحله عمل در نیامده اند و یا در صورت اجرا، قرین موفقیت نبوده اند. از سوی دیگر می توان برنامه ها و طرح هایی را سراغ گرفت که علیرغم نقائص موجود در مرحله طراحی، به علت اجرای درست و صحیح، نتایج مثبتی را به همراه داشته اند. با این همه در صورتی که برای مرحله اجرا پیش بینی ها و اقدامات لازم از قبل صورت پذیرد و بستر مناسبی برای اجرای برنامه های درسی فراهم آورده شود، احتمال موفقیت برنامه های درسی افزایش می یابد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۳).

پژوهش های متعددی نشان داده اند که اجرای برنامه های قصد شده، همواره با مشکلاتی رو به رو بوده است که به چند مورد آن در زیر اشاره می شود:

بر اساس پژوهش احمدی (۱۳۸۰)، با عنوان بررسی میزان همخوانی و هماهنگی بین سه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده در برنامه آموزش علوم دوره ابتدایی، مشخص شده است، با آنکه برنامه درسی علوم، طراحی مناسبی دارد اما در مرحله اجرا با مشکلات بسیاری مانند ناکافی بودن آموزش معلمان، عدم دسترسی به امکانات و تجهیزات مورد نیاز برای آموزش علوم و ... روبرو بوده است. معلمان ابتدایی در آموزش و به کارگیری روش های مبتنی بر رویکرد فرایند -محوری ضعف عمده ای داشته اند. رویکرد فرایند- محوری که برنامه های درسی علوم بر اساس آن شکل گرفته است، هنوز آن طور که باید نتوانسته در مقابل رویکرد نتیجه - محور جایگاه و اهمیت ویژه خود را پیدا کند.

همچنین یافته های پژوهش حاجی تبار فیروزجائی (۱۳۹۱)، با عنوان بررسی میزان همخوانی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان، حاکی از آن است، با آن که برنامه درسی مطالعات اجتماعی طرح نسبتاً مناسبی دارد، اما در مرحله اجرا با مشکلات متعددی مانند ناکافی بودن آموزش معلمان، عدم دسترسی به امکانات مورد نیاز برای آموزش، سنگینی محتوا و... روبه رو است. همچنین به علت ضعف های مشاهده شده در اجرا، هدف های نگرشی و مهارتی قصد شده تحقق نیافته اند.

بر اساس نتایج پژوهش شعبانی (۱۳۸۲)، با عنوان بررسی ارزشیابی برنامه درسی تدوین شده، اجرا شده و کسب شده قرآن در پایه پنجم ابتدایی، نشان می دهد که به علت ضعف های اجرای برنامه، همانند اختصاص یافتن زمان کم به حجم زیادی از محتوا، کافی نبودن آموزش های ضمن خدمت برای معلمان، استفاده نکردن از دیدگاه های شناخت گرایي در تنظیم اهداف در سه حیطه شناختی، مهارتی و نگرشی، نامناسب بودن ساختار محتوا با روش های تدریس فعال و... بخشی از اهداف برنامه تحقق نیافته است.

توجه به جایگاه و عملکرد دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی ایران در مطالعه بین المللی روند آموزش ریاضیات و علوم - تیمز^۱ (۲۰۱۱)، که از بین ۵۰ کشور شرکت کننده، به ترتیب در رتبه های ۴۳ و ۳۸ و عملکرد دانش آموزان پایه هشتم (سوم راهنمایی) ایران از بین ۴۲ کشور شرکت کننده در همین مطالعه، به ترتیب در رتبه های ۳۲ و ۲۲ قرار گرفته اند، نشان می دهد که با وجود پیشرفت های حاصل شده در این دوره نسبت به دوره های قبل، باز هم چندان رضایت بخش نیست (پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، ۱۳۹۱). به نظر می رسد، بخشی از این ضعف به رویکردها و روش های آموزش

¹ - TIMSS : Trends in International Mathematics and Science Study

برمی گردد که در بنا نهادن درک معنادار و تعمیم آموخته ها به موقعیت واقعی، نقش اساسی دارند (نویدی، ۱۳۹۰).

از آنجایی که برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم، با رویکرد زمینه - محوری به مدت دو سال است که در مدارس اجرا می شود، معلمان و عوامل مدرسه ، مجریان اصلی برنامه های درسی هستند، لذا نقش اساسی در موفقیت برنامه درسی اجرا شده و نیز برنامه درسی کسب شده دارند. دستیابی به اهداف قصد شده در برنامه های درسی ، با اجرای ناموفق برنامه، امکان پذیر نمی باشد. لذا پرسش اساسی این پژوهش آن است که آیا شرایط و امکانات لازم برای اجرای موفق برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی با رویکرد زمینه - محوری، براساس آنچه که در راهنمای برنامه درسی دوره شش ساله ابتدایی لحاظ شده است، فراهم شده است؟

۱-۴- اهمیت و ضرورت تحقیق

گذر از برنامه های نتیجه - محور و کاربست رویکرد های فرایند-محور مانند رویکرد آموزشی «یادگیری فعال»، «تاکید بر اهداف مهارتی و نگرشی» «ارزشیابی توصیفی» بویژه اتخاذ رویکرد های جدید «ارتباط یادگیری با زندگی»، «زمینه-محوری» و «فرهنگی - تربیتی» و کسب شایستگی در اهداف آنها، منوط به بسترسازی مناسب و اجرای موفق برنامه درسی علوم تجربی است. مجریان برنامه های درسی که عموماً نیروهای شاغل در مدرسه و معلمان هستند ، نقش تعیین کننده ای در دست یابی به اهداف برنامه ها دارند. ضرورت بررسی نحوه اجرای رویکرد زمینه - محور برنامه درسی علوم تجربی پایه ششم ابتدایی از دیدگاه معلمان به این جهت است که این برنامه از سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱ در برنامه درسی علوم تجربی دوره ابتدایی لحاظ شده است و به تدریج در همه پایه های ابتدایی اجرایی می شود. تاجایی که اطلاعات در دست است بررسی ها و مطالعات مربوط به نحوه اجرای این رویکرد و اثرات روش مذکور بر فرآیند یاددهی - یادگیری مورد مطالعه قرار نگرفته است.

بر همین اساس ، پژوهش در مورد نحوه اجرای رویکرد زمینه - محور در آموزش علوم تجربی ضروری به نظرمی رسد تا مشخص شود که اجرای برنامه درسی علوم تجربی با رویکرد زمینه - محور تا چه حد توانسته است در دستیابی به اهداف تعیین شده این رویکرد موفق عمل نماید. نتایج حاصل از این پژوهش می تواند نقاط ضعف و قوت این رویکرد را مشخص نموده و در جهت اجرای بهتر و مؤثر آن راهکار های عملی ارائه نماید. نتایج این پژوهش می تواند در جهت آگاهی بخشیدن به برنامه ریزان درسی، مؤلفان کتب درسی علوم تجربی، مسئولان اجرایی نظام آموزش و پرورش کشور، معلمان پایه ششم و چالش های نوین در فرایند اجرای برنامه های زمینه - محوری مؤثر واقع شود.